

Сірий Є.В.

кандидат соціологічних наук, Київський національний університет ім.
Тараса Шевченка

Інноваційний розвиток освіти в Україні: розгортання проблеми та засадницькі орієнтири.

Матеріал присвячений питанням розвитку інноваційної діяльності в системі освіти. В ньому аналізуються особливості здійснення інноваційної діяльності в реаліях сучасних суспільних трансформацій, досліджуються стан та завдання інноваційної політики в системі освіти в Україні, та ступінь її ефективності. Дається виклад різновидів освітніх інновацій, висунуто комплекс рекомендацій щодо активізації освітньо-інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна політика, концепція інноваційного розвитку, модернізація знань, інноваційна змістовність, підприємницькій діяльності ВНЗ.

Становлення незалежної Української держави, її поступальний економічний розвиток, зміцнення засад громадянського суспільства потребують адекватної цим амбітним і благородним цілям, високоефективної системи освіти. Як і у всьому сучасному світі, значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільного життя підвищується разом із зростанням впливу людського капіталу.

Якість життя і освітній потенціал українського суспільства багато в чому визначається рівнем освіти і культури населення, його світоглядною орієнтацією і духовним розвитком, можливістю систематично отримувати і використовувати необхідну інформацію. Ці чинники впливають на ступінь включеності українського суспільства в національні і світові загальнолюдські процеси прогресивного розвитку. Освіта, що відповідає сучасним потребам суспільства і ринку праці, виступає могутнім адаптивним потенціалом у швидкоплинному трансформуючому суспільстві до сучасних соціоекономічних реалій, що стає найважливішою умовою успішного і стійкого суспільного розвитку.

Наш світ XXI сторіччя трансформується надто швидко. Інформаційна цивілізація, що постала в «країнах Центру» в 70-х роках XX ст., відчутно змінює ландшафт повсякденності в країнах напівпериферії, і навіть периферії сучасного світу. Ми перебуваємо в океані інформації, яку принципово неможливо систематизувати, звести, перетворити на знання в традиційному розумінні – на певне світоглядне підґрунтя мотивації дій та подій, що відбуваються у повсякденному житті. Розуміючи ситуацію що склалася (радянська і пострадянська спадщина), гуманітарне співтовариство усвідомлює, що і освіта потребує інноваційного розвитку.

У розвинених країнах світу освітня інфраструктура у контексті інноваційного розвитку залучена до активної інноваційної політики як

цілеспрямована система заходів інноваційного характеру , що в кінцевому рахунку прагне мати високий інноваційний рейтинг. Перш за все інноваційна політика проявила і апробувала себе як фундамент побудови спільної стратегії компанії, її маркетингової і фінансової політики. Світова практика багата досвідом розвитку, реструктуризації, реформування освітньої системи. Однак кожен випадок в тому або іншому проміжку часу, в тій або іншій країні, суспільстві є особливим.

Вищі навчальні заклади (що перед усім стосується саме цього сегменту) повинні займатися не лише фундаментальними і прикладними дослідженнями, але і розробкою змісту прогресивних освітніх програм, що випереджають за знаннями і навиками існуючі потреби, пошуком нових освітніх технологій, по -новому управляти учбовим процесом і своєю діяльністю. Вища школа є одним із стратегічних ресурсів країни.

Поєднання політики, яка хоча ще формується, але розумної і ясної, спрямованої на підвищення якості освіти, орієнтованої на економіку знань з передовими світовими моделями її реалізації, дозволяє забезпечити інтеграцію інтересів держави, суспільства, часу. Все це можна провести у так звану *доктрину* або *концепцію інноваційного розвитку* освіти в Україні. При цьому цілком характерна очевидність зосередитися на розвитку тих ініціатив, які направлені на подолання існуючих проблем і стагнаційних тенденцій, що виявляються в системі освіти і освітніх середовищах України.

Слід зробити висновок про те, що в основному, сучасні автори розглядають інноваційну політику лише як інструментарій управління, а саме: як сукупність цілей, завдань, засобів, способів, методів, пріоритетів, напрямів, орієнтирів розвитку організації, способ досягнення мети, спільне керівництво для дій і ухвалення рішень співробітниками організації – як форма, спосіб та засіб реалізації інноваційного розвитку. В той же час діяльність ВНЗ — це не лише освітня діяльність, виробництво кадрів, людського потенціалу, сфер господарства і суспільства в багатьох його компонентах . На мікрорівні освітня установа є суб'єктом різних видів діяльності — як освітньої, так і не освітньої [1, с.34]. Наприклад, до неосвітньої діяльності відносяться такі її види, як наукова, управлінська, фінансова , маркетингова. Виховна діяльність є органічним елементом всіх видів діяльності. При даному підході суть політики, і зокрема інноваційної, розглядується і через поведінку персоналу в організації, тому повинні досліджуватися і різні аспекти

стосунків, які формуються між співробітниками організації при виборі і реалізації напрямів розвитку, ухваленні управлінських рішень. Особливо це важливо у галузі інноваційного менеджменту, оскільки від поведінки і настрою кожного співробітника залежить його здібність і готовність до творчості — важливої складової інноваційного потенціалу. З цього виходить, що в сучасних організаціях, націлених на

інновативний шлях розвитку, існує гостра необхідність у проведенні досліджень по формуванню інноваційної політики з позицій активної ролі людини в даному процесі.

Інноваційна політика має охоплювати всі види діяльності вищого навчального закладу, відповідати за його розвиток, підвищення конкурентноздатності. Вся багатогранність формування і впровадження інноваційної політики вищої школи повинна підлягати певним формуючим принципам, котрі забезпечуватимуть поступальність та самодостатність, а разом з тим – ефективність інноваційного розвитку. Як такими можуть вважатися:

- єдність наукового і освітнього процесів, управлінської діяльності та їх спрямованість на економічний, соціальний і духовний розвиток суспільства;

- оптимальне поєднання державного регулювання і самоврядування;

- формування інноваційних проектів за пріоритетними напрямками досліджень, що визначається державною і регіональною інноваційною та науково-технічною політиками;

- підтримка провідних науковців, наукових колективів, наукових і науково-педагогічних шкіл, здатних забезпечити випереджаючий рівень освіти і наукових досліджень, розвиток науково-технічної творчості молоді;

- проведення повного циклу досліджень і розробок, готових послуг;

- підтримка підприємницької діяльності в науковій сфері;

- інтеграція науки і освіти в міжнародне співтовариство;

- формування мережевих структур при організації інноваційної і наукової діяльності.

Організація такого роду системи інноваційної генерації повинна формуватися і здійснюватися на основі: безперервного розвитку інноваційного потенціалу організації; комплексного здійснення інновацій, при якому всі види інновацій тісно взаємозв'язані між собою і взаємно просувають один одного; мобілізації персоналу, максимального використання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів для реалізації інновації; матеріального, морального і соціального стимулювання інноваційної активності.

Інноваційна політика як інструмент управління розвитком будь-якої організації є вирішальним чинником інноваційної діяльності, одним з важливих елементів інноваційного процесу в організаціях. Вона повинна сприяти розкриттю інноваційного потенціалу, створенню інноваційно активної поведінки персоналу.

Конструювати ту або іншу модель і механізм її реалізації для умов України, з урахуванням світових тенденцій, є не найоптимальнішим варіантом на шляху її нового розвитку в умовах системи трансформаційних перетворень як в самому нашому соціумі, так і в

системі його євро інтеграції.

У XXI ст. відбувається зміна освітньої парадигми: пропонуються варіативний зміст освіти і педагогічні технології, нові сучасні педагогічні концепції та ідеї. Перш за все, як вже зазначалося, необхідно активізувати інноваційний комплекс системи вищої освіти. Причому в процесі реалізації інноваційної діяльності ВНЗ головний акцент повинен робитися не на посилення ролі держави, а на інтеграцію освіти, науки і виробництва в єдиний, інноваційний контур. Певний досвід в даному напрямі вже накопичується.

Основу інноваційного комплексу системи вищої освіти складають університетські освітньо-наукові комплекси (ОНК), ядром яких є безпосередньо ВНЗ, що взаємодіють з інноваційною інфраструктурою у вигляді НДІ, дослідницько-експериментальних виробництв, КБ, науково-виробничих центрів і т.д.

Багатогранна модель ОНК, що реалізовується багатьма ВНЗ, допускає включення в інноваційну діяльність ВНЗ сторонніх, у тому числі приватних і зарубіжних підприємств наукоємкого підприємництва на підставі довгострокових договірних стосунків, що передбачають ведення спільної інноваційної діяльності на основі об'єднання інтелектуальних потенціалів і ресурсів сторін. У межах ОНК інноваційна діяльність реалізується як:

- підвищення конкурентоспроможності ВНЗ в цілому;
- забезпечення високої якості підготовки спеціалістів;
- проведення досліджень, що відповідають вимогам інноваційної стратегії розвитку держави, на основі комерціалізації створюваної науково-технічної і освітньої продукції і послуг, об'єктів інтелектуальної власності, інтеграції з профільними промисловими підприємствами і науковими організаціями;
- впровадження загальної системи управління якістю наукового і освітньої діяльності і ефективного телекомунікаційного середовища.

У контексті цього, ключовими завданнями інноваційної діяльності в рамках ОНК слід вважати :

- забезпечення єдності освітнього, наукового та інноваційного процесів і їх спрямованості на підготовку нового покоління висококваліфікованих фахівців;
- створення умов для залучення учених, викладачів, студентів і аспірантів до інноваційного процесу, використання інноваційної діяльності ВНЗ в цілях підвищення якості підготовки фахівців в нових економічних умовах і посилення ролі ВНЗ як регіонального центру розвитку інноваційної діяльності.
- забезпечення концентрації наукового і науково-технічного потенціалів ВНЗ на дослідженнях і розробках в перспективних напрямках розвитку науки і техніки на основі реалізації безперервного інноваційного циклу — від фундаментальних і прикладних досліджень

до створення і продажу наукоємкої продукції та послуг;

- просування на ринок розроблених у ВНЗ нових технологій на базі комерціалізації наукових знань, винаходів в умовах ефективного захисту

прав на об'єкти інтелектуальної власності, сертифікації наукоємкої продукції і трансферту цих технологій в економіку і соціальну сферу регіону і країни з використанням нових фінансово-економічних механізмів;

- створення у ВНЗ системи управління якістю освітньої, наукової і інноваційної діяльності на базі єдиного інформаційного простору ВНЗ, об'єднуючого учбовий, науковий і інноваційний блоки ВНЗ.

У цьому плані основним організаційним засобом у конкретному здійсненні програми інноваційного розвитку є інноваційний освітній проект, реалізація якого дозволяє створювати нові або модернізувати існуючі освітні технології, продукти, устаткування, навчально-методичне забезпечення і засоби учбово-освітнього профілю, структурні і інфраструктурні нововведення у сфері освіти, а також надавати нові освітні послуги і готувати фахівців, затребуваних на ринку праці, створювати і комерціалізувати нові або модернізувати існуючі науково-технічну продукцію, технології або послуги. Для інноваційних освітніх проектів характерним є взаємодія з ринком освітніх услуг і ринком праці. Ринок освітніх послуг і ринок праці мають свою специфіку. Зокрема, для ринка праці навчений фахівець може розглядуватися як кінцевий інноваційний продукт.

Саме це виокремлюється окремою ключовою лінією стратегії інноваційного розвитку. Друга половина ХХ ст. для сфери утворення всіх держав світу минула під знаком матеріальної кризи і пошуком шляхів виходу з неї за допомогою перманентного реформування. В результаті зроблених реформ означилася основна тенденція розвитку сфери освіти - перехід до ринкових стосунків. У західноєвропейських державах і в США цей перехід знаходиться у завершальній стадії, тоді як в країнах пострадянського простору (перш за все у нас та в Росії) ринкові стосунки в освіті тільки зачинають набувати цивілізованих форм. Але до ринкових

– не означає саме до комерційних стосунків. У цьому вбачається пошук прогресивних, інноваційних, формам і способам ведення освітньої діяльності, що відповідають новим вимогам часу.

Проблема організації і ведення підприємницької діяльності особливо гостро стоїть для вищої школи, оскільки, окрім власне освітнього процесу, вища школа повинна забезпечувати й розвиток науково-дослідного потенціалу і наукоємкого виробництва, що має державну значущість. Вища школа є найдинамічнішою ланкою системи освіти, тому саме ВНЗ володіють необхідними можливостями для отримання економічної вигоди шляхом ведення підприємницької

діяльності. Проте в більшості вищих учбових закладів ці можливості або не реалізуються взагалі, або реалізуються не повною мірою.

В умовах кризи економіки сучасної освіти підприємницька діяльність є необхідною умовою існування і розвитку ВНЗ, а основною її метою стає залучення до нього фінансових ресурсів. Суб'єктом даної діяльності є ВНЗ, промовець як активний учасник ринкових стосунків. Економічна вигода, що отримується в процесі ведення підприємницької діяльності, дозволяє розвивати дослідницьку діяльність і забезпечувати високу якість учбового процесу, і, оскільки саме надання освітніх послуг є основною функцією ВНЗ, надання цих послуг на платній основі є пріоритетним напрямом в підприємницькій діяльності закладу. Тому ВНЗ вимушені розробляти різні способи ведення підприємницької діяльності, що враховують не лише свої профільні, освітні можливості, але й інші його ресурси, а також основні загальноосвітні економічні і науково-технічні тенденції та вимоги ринку праці.

Перехід до безперервної професійної освіти на всіх напрямках навчання є однією з профільюючих світових тенденцій розвитку освіти, тому для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ цей захід є в деякому розумінні необхідним. Основною ланкою системи безперервної освіти є ВНЗ, тому побудова даної системи може стати складовою частиною його підприємницької діяльності. Формою організації такої співпраці можуть бути своєрідні «науково-технічні парки», які служать ніби інкубаторами наукоємкого бізнесу, так і практичною основою наукової діяльності університетів.

Нарівні з безперервною освітою тенденція інтеграції освіти, науки і бізнесу також є одним з найбільш значущих чинників для розвитку підприємницької діяльності ВНЗ. Зростання інтересу комерційних підприємств до наукоємких продуктів і технологій робить можливим комерційне використання результатів наукових розробок ВНЗ, підвищує вірогідність залучення капіталу комерційних структур для створення ВНЗ власного виробництва, дозволяє розвивати підприємницьку діяльність в області обслуговування бізнес-проектів.

Зміст освіти насичується різними освітніми програмами, які сприяють розвитку умінь, здібностей оперувати інформацією, творчо вирішувати поставлені завдання. Використання комп'ютерних засобів навчання, телекомунікаційних мереж глобального масштабу змінює і традиційні способи подачі, сприйняття інформації. Особливістю освітнього процесу стає орієнтація на особово-орієнтоване навчання, становлення і розвиток духовно-етичної сфери людини. Ціннісними орієнтирами в освіті стають особа учня чи студента, його здатність до самостійної діяльності щодо збору, обробки та аналізу інформації, вміння приймати рішення і застосовувати отримані знання в житті. Іншими стають і завдання вчителя-викладача: «не навчати, а

спонукати, не оцінити, а проаналізувати». «Вчитель» по відношенню до «учня» дедалі менше має бути виключно джерелом інформації, а більше – джерелом духовного та інтелектуального імпульсу, котрий спонукає до дії (що й в ідеалі очікувалося та «возвеличувалося» за радянської системи освіти). Зростає роль науки в створенні педагогічних технологій, адекватних щодо рівня суспільного знання. Посилюється інтеграція школи, сім'ї, мікро- та макросоціуму. В цих умовах особливо актуального значення набуває розвиток професійної майстерності вчителя, викладача, його творчих здібностей, які дозволяють ефективно здійснювати методичну діяльність в педагогічних умовах, що змінюються, і стосовно різних ситуацій.

Однак, у реальній педагогічній практиці цей перехід здійснюється недостатньо професійно, суперечливо, і частіше в умовах відсутності системи підготовки до такої діяльності, яку необхідно проводити через низку наукових, методичних консультацій і заходів, де головними провідниками педагога до зміни процесу навчання повинні стати методичні центри, інститути розвитку освіти. Скрута педагога в професійній практиці є наслідком низки обставин: з одного боку, значною мірою вони обумовлені системою методичної підготовки вчителя, викладача, що традиційно склалася в умовах педагогічної освіти (особливо вищої), до методичної діяльності, що не забезпечує, як правило, взаємозв'язку науки і практики; ігноруванням реальних потреб особи і соціального замовлення суспільства. З іншого боку недостатність рівня знань і умінь методиста (за посадою); неопрацьованість механізмів включення педагога в проектування сучасного освітнього процесу не сприяють розвитку у педагогів потреби у вдосконаленні власного методичного професіоналізму.

Сучасні умови, нормативні документи у сфері освіти, і зокрема «Концепція гуманітарного розвитку України (2008 р.), Закон України «Про освіту», пред'являють нові вимоги до якості освіти, до підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Це викликає необхідність постановки перед вищими навчальними закладами нових завдань, що забезпечують навчальний процес в умовах швидких змін, змістовність яких, в сукупності становить інноваційний розвиток освітньої системи: *«модернізація знань», «спрямованість на опанування педагогами освітніх шкіл нових розвинутих технологій», «розвиток творчих здібностей особи педагога та учня», «гуманістична спрямованість змісту і форм методичної роботи», «розробка моделі управління системою освіти», «інноваційна змістовність у розвитку освітнього процесу».*

Метою інноваційного розвитку освіти, нагальність якого більш ніж очевидна, є визначення умов та механізмів їх досягнення, котрі, в свою чергу:

- забезпечать якісні зміни в самій системі освіти та освітніх

середовищах для надання можливостей людині багатогранно розвиватися як духовній, творчій і здоровій особі відповідно до вимог сучасного розвитку регіону;

- створять умови для зацікавленої участі суспільства в розвитку освіти;

- повною мірою враховуватимуть суспільний запит з боку різних груп населення;

- сприятимуть ефективному, конкурентноздатному і стійкому соціально-економічному розвитку України;

- відповідають тенденціям розвитку сучасної України як провідного учасника глобальних відносин у світі.

Інноваційний розвиток освіти спирається на напрями розвитку освіти і на спеціально розроблені принципи, на підставі яких повинні відбутися системні зміни, що забезпечують його доступність, якість, безперервність та інвестиційну привабливість. Серед них можна виділити:

- *принцип випереджаючого розвитку освіти* (як адекватна відповідь на запити, обумовлені напрями соціально-економічного розвитку України (що означає мобільну переорієнтацію системи освіти на

підготовку людини до життя в швидко змінних умовах інтенсивного розвитку соціальних і економічних процесів і нової якості життя, готової оперативно запропонувати свою участь, відповідаючи на запити суспільства і ринку праці);

- *принцип проектування інноваційного розвитку* (підходи до інновацій в освіті повинні бути інноваційними для системи освіти; що припускає розробку та реалізацію вже в даний час проектів, направлених

в майбутнє, на стійкий довготривалий розвиток освіти);

- *принцип відвертості освіти і суспільної участі* (досягнення суспільної згоди, на основі якої влада, суспільство, бізнес, громадські організації і професійно-педагогічне співтовариство приймають на себе зобов'язання по сумісному просуванню в Україні інноваційних освітніх процесів; досягнута суспільна згода дозволить збудувати конструктивні взаємовигідні відносини всіх суб'єктів, що забезпечить необхідні зміни в такій складній соціально-економічній сфері життя регіону, як освіта);

- *принцип безперервності освіти* (безперервна освіта людини протягом всього його життя є чинником мобільності суспільства, його готовності до прогнозованих змін);

- *принцип стратегічного інвестування* (головною конкурентною якістю людини стають його знання і компетенції, соціальна та професійна мобільність, уміння ініціювати або підтримувати інноваційні технології виробництва та управління, прогресивні процеси

соціального розвитку, активно включатися в їх реалізацію);

- *принцип інноваційності освітнього середовища* (будучи одним з основних суб'єктів освітнього середовища, освітні установи та організації стають активними учасниками багатобразних взаємодій, що неодмінно привносить в їх діяльність нові риси).

Коло проблем, що стоять на шляху розвитку освіти відповідно до державного запиту, має комплексний характер, тому поставлені для подолання існуючих проблем завдання можна згрупувати в комплекси, на основі яких визначаються наступні напрями інноваційного розвитку освіти: «розвиток єдиного освітнього середовища», «забезпечення доступності і якості освіти», «розвиток суспільно-цивільних форм управління процесами в освіті», «впровадження в систему утворення ефективних економічних механізмів і підвищення її інвестиційної привабливості».

У наш час питання форсування запровадження освітніх інновацій дедалі актуалізується для України. Як зазначав колишній Міністр освіти і науки

України В.Кремень : «Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією. Змінність, трансформація перестає бути винятком, а стає правилом, сутнісною ознакою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема . І відоме негативно-жартівливе побажання, - щоб ти жив в епоху змін, - набуває іншого значення, а змінність стає правилом для кожного в ХХІ столітті. Змінність, динамізм як сутнісні ознаки способу життя людини стає закономірністю. І українське суспільство в цілому , а освіта зокрема, мають підготувати людину до життя в нових умовах, сформувавши людину інноваційну» [2]. На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна школа, орієнтована на передавання знань , умінь та навичок , не встигає за темпами їх нарощування. А значна частина знань, які освоюють діти, була здобута людством 200-400 років тому. Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні її випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Головними недоліками традиційної системи освіти є породжені нею невміння та небажання дітей вчитися, не сформованість ціннісного ставлення до власного розвитку та освіти.

За оцінками Світового банку, індекс економіки знань , який розраховується з показників розвитку інноваційної системи, освіти, людських ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій, економічного режиму і державного управління в Україні становить (к) 5,55, а в провідних країнах світу перевищує (к) 8,21. Українські університети практично не представлені у світових і європейських рейтингах. Кількість науково -технічних статей, надрукованих

українськими вченими у провідних світових наукових журналах в 2006 р. становила 4044 (для порівняння, вчені Великої Британії за цей же час надрукували 96449 статей). Частка України на світовому ринку наукомісткої продукції є меншою 0,1%, питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт складає близько 1% ВВП України. Як наслідок, за даними глобального індексу конкурентоспроможності, у 2007 році Україна серед 131 країни, займаючи за рівнем вищої освіти та фахової підготовки 53 місце, за технологічним розвитком посіла 93, а за інноваціями – 65 місце (детальніше див. Концепція гуманітарного розвитку України (проект, винесений на розгляд Всеукраїнського форуму інтелігенції 27.03.2008 р.) [3, 7-8]. Саме те, що університети є великими інноваційними підприємствами, є важливим чинником їх суспільно-політичної впливовості. Але цей чинник «цілковито відсутній в Україні» [4, 15]. Не дивно, що звіт про розвиток інновацій в Україні виглядає достатньо блідо.

Освіта – це чи не найважливіший інститут формування майбутнього. Адже саме школи та університети формують конфігурацію свідомості майбутніх поколінь. Саме в цьому зв'язку, одним з головних її завдань стає пом'якшення негативних наслідків шалених темпів цивілізаційного розвитку, цілком інноваційних як за формою, так за суттю. Однак, кожна концепція, чи то підхід, бачення, алгоритм ставлення завдань, потребує відповідної інтерпретації та уточнення як окремих, так і загальних положень її практичної скерованості. У даному контексті мова торкнеться «інновацій». Сам цей термін «інновація» використовується у освітній практиці (на думку російського дослідника П.Г.Щедровицького) у кількох значеннях:

- зміна психологічного клімату у навчальному закладі, яка обумовлена новими цілями та цінностями освіти;
- запровадження і поширення давно вже розроблених педагогічних систем (М.Монтесорі, Вальдорфська педагогіка, система В.В. Давидова, Л.В. Занкова, Д.Б. Ельконіна);
- розробка нових технологій проектування, управління та навчання в школах, які займаються інноваційною діяльністю та примушені постійно долати виникаючі протиріччя;
- залучення інноваційними школами нових фінансових, інформаційних, соціокультурних структур та механізмів;
- педагогічна діяльність, що набула рис сталої творчої діяльності та позитивно впливає на всі компоненти навчально-виховного процесу [5, 37].

У «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. дається наступна дефініція: «Освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво

поліпшують результати освітньої діяльності» [6, 314].

Основні напрямки запровадження освітніх інновацій достатньо осмислені у західній педагогічній літературі. Так, на думку британського освітянина Г.Сілвера » [7], типологія освітніх інновацій в кінці ХХ ст. може включати наступні складові елементи:

- Індивідуальні та групові інновації, пов'язані з потребами студентів та професійними очікуваннями (наприклад, семінари, що проводяться студентами, лабораторні симуляції і т.ін.).

- Ініціативи, пов'язані з вивченням певних дисциплін та підтримані галузевими асоціаціями спеціалістів і роботодавців (наприклад, Центральною медичною радою); неформальна співпраця між фахівцями споріднених інститутів.

- Інновації, пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій (наприклад, програмного забезпечення, електронної пошти, «онлайн ресурсів»).

- Інновації, пов'язані з реформуванням змісту навчальних програм, зокрема запровадження модульної системи, семестрової структури з новою системою оцінювання як відповідь на зміну змісту навчальних дисциплін та посилення міждисциплінарної взаємодії.

- Інституційні ініціативи, зокрема політика прийняття рішень стосовно широкого спектру питань (наприклад, стосовно використання інформаційних технологій, прикладної спрямованості навчання), професійного розвитку викладачів, заснування нових структур, залучення менеджерів до оцінки рівня розвитку.

- Системні ініціативи, включаючи створення урядом нових освітніх інституцій (наприклад, відкритих університетів); фінансування системних змін, яка заохочує підвищення рівня підприємливості та розвитку професійних вмінь і навичок викладачів; створення національних схем заохочення використання комп'ютерів та нових освітніх технологій; створення «груп просування» інновацій (Королівське товариство, Фондація відкритого навчання).

- Інновації оцінювання (наприклад, оцінка якості навчання, нова система фінансової підтримки студентів).

Таким чином, освітні інновації, хоча й пов'язані з розвитком сучасних технологій та їх імплементацією в навчальний процес, не можуть бути зведеними лише до нього. Однак, на думку фахівців, не менш важливою є інноваційна трансформація форм і змісту освіти всіх рівнів, їх технологізація у відповідності з реаліями сучасного життя. Для прикладу, основним дидактичним принципом інноваційного навчання повинен стати відомий ще з радянських часів лозунг: «Вчити вчитися», адже саме цей принцип відповідає реаліям сучасності, інформаційному вибуху, що радикально трансформує ландшафт традиції. Не статичні репродуктивні знання, а динамічні знання-технології повинні домінувати в освітніх практиках ХХІ ст.

Розгалужену систему типології освітніх інновацій у цій галузі пропонує один з провідних російських експертів А.Хуторський, групуючи їх :

- за відношенням до структурних елементів освітніх систем: нововведення в завданнях, змісті освіти та виховання, формах, методах, прийомах, технологіях навчання, засобах навчання та освіти, системі діагностики, контролі, в оцінці результатів і т.і.

- за відношенням до особистого становлення суб'єктів освіти: в галузі розвитку певних здібностей учнів та педагогів, в сфері розвитку їх знань, вмінь, навичок, способів діяльності, компетентності та ін.;

- за галуззю педагогічного застосування: в навчальному процесі, в учбовому курсі, в освітній області, на рівні системи навчання, на рівні системи освіти, в управлінні освітою;

- за типами взаємодії учасників педагогічного процесу: в колективному навчанні, в груповому навчанні, в репетиторстві, в сімейному навчанні і т.і;

- за функціональними можливостями: нововведення-умови (які забезпечують оновлення освітнього середовища, соціокультурних умов і т.п.), нововведення-продукти (педагогічні засоби, проекти, технології і т.п.), управлінські нововведення (нові рішення в структурі освітніх систем та управлінських процедур, що забезпечують їх функціонування);

- за способами здійснення: планові, систематичні, періодичні, стихійні, спонтанні, випадкові;

- за масштабом поширення: в діяльності одного педагога, методичного об'єднання педагогів, в школі, в групі шкіл, в регіоні, на федеральному рівні, на міжнародному рівні і т.п.

- за соціально-педагогічною вагою: в освітніх установах певного типу, для конкретних професійно-типологічних груп педагогів;

- за обсягом новаторських заходів: локальні, масові, глобальні і т.і.;

- за ступенем передбачуваних перетворень: коригуючі, модифікуючі, модернізуючі, радикальні, революційні [5].

Слід підкреслити, що в межах даної типології одна й та ж сама інновація може мати декілька характеристик, і, відповідно, займати місця

в різних блоках.

У площині формування та розвитку соціосистем менеджменту вищої освіти, у даному контексті інновацій, можна виділити *педагогічну інноватику* – як міждисциплінарну галузь, яка охоплює елементи предметного поля філософії, соціології, культурології, теорії управління, економічної теорії, психології, політології та інших наук, що вивчає нові технології, процеси розвитку школи, практику освіти. Сьогодні педагогічна інноватика – це сфера науки, вчення про

нерозривну єдність та взаємний зв'язок трьох основних компонентів інноваційного процесу в галузі освіти: створення педагогічних новацій; їх запровадження та освоєння; застосування та поширення. На сьогоднішній день це молода галузь педагогіки, яка знаходиться на стадії виявлення закономірностей, уточнення понятійного апарату, формулювання принципів та інших наукових атрибутів [1, 7-8]; це і вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій, що пов'язано із масовим громадсько-педагогічним рухом, спричиненим суперечностями між суспільними потребами щодо розвитку і функціонування навчально-виховних закладів і реальним буттям навчально-виховної справи; вчення, яке інтегрує та об'єднує дослідження про створення педагогічних новацій, про засвоєння цих новацій педагогічною спільнотою та про їх застосування в педагогічній практиці [4].

Осмислення сьогоденної ситуації стану та перспектив, векторів розвитку сучасної освіти вимагає конструктивістського розуміння освітнього процесу, що виходить з того, що навчання повинно орієнтуватися не на передачу статичних знань, а, скоріше, формувати технології роботи з інформацією, на основі яких учні зможуть отримувати власні та адекватні сучасним темпам світового розвитку знання. Це може бути спробою освітян, бізнесменів та політиків навчити дітей навичкам, необхідним для досягнення успіху в швидкозмінному та технологічно орієнтованому суспільстві. За принципом аналогії, можна припустити, що головні зміни у побудові освіти проходять за принципами, аналогічними принципам побудові бізнесу та орієнтація на знання, які реально приносять успіх в сучасному суспільстві». У світовій практиці подібні принципи знаходять своє втілення (зокрема, є Рух за школу XXI століття («the XXIst century schools movement») [8, 184-186].

Основними навичками навчання та мислення, на думку прихильників цього підходу, є: критичне мислення та здатність вирішувати проблеми, креативність та інноваційні навички, здатність до співпраці, інформаційна освіченість, навички контекстуальних знань («contextual learning skills»).

Безперечно, освітні інновації XXI століття пов'язані з вражаючим розвитком техніки та технологій. Звичайно, використання цих засобів в процесі викладання теж радикально змінює традиційні освітні ландшафти. Це і сучасні технології в процесі навчання, наприклад, тренінги, навчальні можливості мережі Інтернет (онлайнві консультації, блоги, тощо), запровадження відео конференцій, створення цифрових фільмів, розробка віртуальних навчальних програм, використання можливостей програми Power Point. До речі, останній найчастіше стає першим кроком, який роблять викладачі, що намагаються застосовувати сучасні технології в освітньому процесі.

Освітні інновації та їх запровадження визначають майбутнє освіти

як суспільного інституту. Стрімкий розвиток цивілізації, безперечно, повинен знаходити адекватне відображення в освітніх практиках.

Побудова інноваційної освіти – це стратегічна мета будь-якої держави, яка розраховує на конкурентоспроможне майбутнє в сучасному відкритому світі. Хотілося б вірити, що розуміння цього факту буде визначати освітню політику в Україні.

Розуміючи прогресивну роль освіти в суспільному розвитку, цілком природнім є установка і намагання, щоб інноваційна політика кожного вітчизняного ВНЗ з цільовою спрямованістю була політикою зростання, по методу формування — науково обґрунтованою, за характером відбору — селективною, за відношенням до ризику — помірною в освітніх і виховних технологіях і ризиковою в науковій діяльності. На практиці цю модель реалізувати не так легко. Вітчизняна освіта, ґрунтуючись на своїх багатих традиціях і прогресивному світовому досвіді, йде по цьому шляху, хоча і складно долаючи об'єктивні і суб'єктивні труднощі.

Література: 1. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика. – М., Академия, 2008. – 256 с. 2. Дух і Літера № 19. Університетська автономія. Спеціальний випуск. К., «Дух і Літера», 2008. – 368 с. 3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. –

К., Академія, 2004. – 352. с. 4. <http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/c24/234/p4?category=24&article=234&page=11>. 5. <http://eidos.ru/journal/2005/0910-19.htm>. 6. Інноваційна людина: Україна на шляху європейської інтеграції»// Агора. Випуск 5,

8, 6-7). 7. Harold Silver Managing to Innovate in Higher Education// British Journal of Educational Studies. 1999. vol. 47. – p. 145-156. 8. LaTefy Schoen, Lance D. Fusarelli Innovation, NCLB, and Fear Factor: The Challenge of Leading 21st Century Schools in an Era of Accountability// Educational Policy. 2008. vol. 22 p. 181-203.